

ЗМІСТ

Вступ	6
Список умовних скорочень	8
Розділ 1 Нормативно-методологічні основи управління природоохоронною діяльністю.....	9
1.1 Існуючі проблеми та сучасний стан довкілля в Україні	9
1.2 Мета, засади, принципи та інструменти державної екологічної політики.....	9
1.3 Стратегічні цілі та завдання державної екологічної політики.	13
1.4 Етапи розвитку галузі екологічного управління в Україні та за кордоном.....	18
1.6 Вимоги до екологічного управління	27
Розділ 2 Системи екологічного управління	29
2.1 Функції та ієрархія державної системи екологічного управління.	29
2.2 Органи державного управління	34
2.3 Механізми ефективного функціонування системи корпоративного екологічного управління.....	61
2.4 Екологічні аспекти і функції місцевого самоврядування	74
2.5 Роль та функції громадського екологічного управління	85
Розділ 3 Спеціальні функції державного екологічного управління	95
3.1 Оцінка впливу на довкілля.....	95
3.2 Сучасний стан процесу впровадження екологічної сертифікації в Україні. Основні принципи та вигоди екологічної сертифікації.	103
3.3 Мета і принципи екологічного ліцензування.....	105
3.4 Екологічна паспортизація та страхування.....	106
3.5 Екологічний моніторинг.....	116
3.6 Стандарти якості навколишнього середовища.....	136
3.7 Методи визначення екологічного ризику	138
3.8 Мета, задачі, особливості розробки матеріалів оцінки впливу на навколишнє середовище.....	145
3.9 Оцінка та вибір характеристик екологічності.....	148
3.10 Життєвий цикл продукції.....	149
3.11 Екологічне маркування.....	153
3.12 Матриця вибору критеріїв екологічної чистоти.....	160

3.13 Екологічний маркетинг, інжиніринг. Завдання екологічного інжиніринга щодо створення та реалізації природоохоронних проектів	162
3.14 Об'єкти та суб'єкти лізингу. Схема здійснення класичної лізингової операції	173
3.15 Екологічний менеджмент.....	180
3.16 Завдання і вигоди проведення екологічного аудиту. Об'єкти та суб'єкти аудиту. Умови проведення аудиту. Екоаудит в Україні. Складання аудиторського висновку.....	192
3.17 Юридична відповідальність за порушення екологічного права	197
Розділ 4 Впровадження екосистемного підходу в галузеву політику та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління	212
4.1 Управління якістю атмосферного повітря.....	213
4.2 Управління в галузі охорони вод.....	218
4.3 Охорона земель і ґрунтів	243
4.4 Управління відходами.....	257
4.5 Державне управління в галузі охорони, захисту та відтворення лісів.....	303
4.6 Надра	315
4.7 Екологічна мережа України – сучасна концепція збереження біологічного і ландшафтного різноманіття.....	323
4.8 Зміна клімату	329
4.9 Надзвичайні ситуації.....	332
4.10 Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення	335
4.11 Екологічні проблеми Донбасу	337
4.12 Біологічна безпека	338
Розділ 5 Економічні механізми управління природоохоронною діяльністю	339
5.1 Методи економічного управління раціональним природокористуванням.....	339
5.2 Платежі за ресурси, їх види і нормативи	342
5.2.1 Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин.....	345

5.2.2 Рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин	361
5.2.3 Рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України	363
5.2.4 Рентна плата за спеціальне використання води	369
5.2.5 Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів.....	377
5.2.6 Плата за земельні ресурси.....	386
5.3. Платежі за забруднення, їх види та критерії нарахування	388
5.3.1 Визначення розмірів платежу за викиди в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами забруднення	390
5.3.2 Розміри платежів за скиди у поверхневі води, територіальні і внутрішні морські води та підземні горизонти	392
5.3.3 Розрахунок розміру платежів за розміщення відходів у навколишньому природному середовищі	394
5.4 Види розрахунків економічних збитків: фактичні, можливі, відвернені, ліквідовані, потенційні збитки	399
5.5 Соціальні, екологічні та економічні результати природоохоронних заходів.....	404
5.6 Фактори впливу на економічну ефективність впровадження природоохоронних заходів.....	406
Розділ 6 Основні принципи міжнародного досвіду в управлінні екологічною безпекою в контексті збалансованого розвитку ...	408
6.1 Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй	408
6.2 Співпраця України з міжнародними екологічними організаціями	415
6.3 Управлінські підходи до забезпечення раціонального використання природних ресурсів з позиції аналізу зарубіжної практики управління в цій сфері	437
6.4 Екологічне виховання населення – важлива складова міжнародної екологічної політики країн.....	443
6.5 Розвиток та формування формальної та неформальної освіти на кафедрі екології та технології рослинних полімерів КПІ ім. Ігоря Сікорського.....	449
Перелік питань для самоконтролю.....	456
Література	459

ВСТУП

Імплементація не досить обґрунтованих рекомендацій стосовно перебудови суспільства призвела до фінансової кризи. Крім того, спостерігається екологічна криза внаслідок нераціонального природокористування та глибоких негативних зрушень в соціально-економічному і екологічному розвитку країни. Нині серед європейських країн Україна має один з найвищих інтегральних показників антропогенного навантаження на довкілля.

Неузгодженість в діях державних і місцевих органів влади, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього середовища, неспроможність діючого еколого-економічного механізму екологічного управління викликати зацікавленість суб'єктів господарювання у зменшенні екодеструктивного впливу призвели до економічної та екологічної кризи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Для ефективного регулювання впливу виробничо-господарської діяльності людей на навколишнє середовище необхідно забезпечити організацію процесу управління природоохоронною діяльністю, що включає переорієнтацію від отримання короткострокової економічної вигоди на виконання довгострокових зобов'язань у галузі управління процесами охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки підприємства, що матиме фінансову вигоду для суспільства, адже ліквідація наслідків екологічної деградації обходиться набагато дорожче, ніж усунення причин деградації.

Прийняття закону «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» свідчить про усвідомлення необхідності перебудови екологічної політики на всіх рівнях та в подальшому впровадження екосистемного підходу в галузеву політику і удосконалення системи інтегрованого екологічного управління.

Закріплення змін у системі державного управління шляхом реформування системи державного екологічного управління, імплементації європейських екологічних стандартів та норм, удосконалення систем екологічного обліку і контролю, впровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень в економіці, впровадження механізмів стимулювання підприємств до енергоефективності, впровадження електронного урядування, поширення екологічних знань, підвищення екологічної свідомості суспільства, інформатизація сфери

охорони навколишнього природного середовища та природокористування дозволить стабілізувати екологічну ситуацію.

Розвитку системи управління навколишнім природним середовищем сприятиме запровадження міжнародних стандартів систем екологічного управління на підприємствах і в компаніях.

Метою дисципліни є отримання майбутніми фахівцями базових знань про сучасне розуміння системних теоретико-методологічних уявлень про екологічне управління в контексті глобальних тенденцій екологізації життєдіяльності людства, підготовка до практичного застосування цих знань у державних установах та на підприємствах регіонального і локального рівнів.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ГДК – Гранично допустима концентрація;
ДАЗВ – Державне агентство України з управління зоною відчуження;
ДБН – Державні будівельні норми;
Держводагентство – Державне агентство водних ресурсів України;
Держгеонадр – Державна служба геології та надр України;
Держекоінспекція – Державна екологічна інспекція України;
Держкомзем – Державний комітет із земельних ресурсів;
Держлісагентство – Державне агентство лісових ресурсів України;
Держрибагентство – Державне агентство меліорації та рибного господарства України;
ДСЕУ – Державна служба екологічного управління;
ДСМД – Державна система моніторингу довкілля;
КЕУ – Система корпоративного екологічного управління;
Міндовкілля – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;
МНС – Міністерство надзвичайних ситуацій України;
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України;
НПС – Навколишнє природне середовище;
НС – Надзвичайна ситуація;
ОВД – Оцінка впливу на довкілля;
ОВНС – Оцінка впливу на навколишнє середовище;
ОПН – Об'єкти підвищеної небезпеки;
ПНО – Потенційно небезпечні об'єкти;
ТДК – Тимчасово допустимі концентрації;
УкрСЕПРО – Українська національна система сертифікації продукції;
ЦСР – Цілі сталого розвитку;

РОЗДІЛ 1 НОРМАТИВНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

1.1 Існуючі проблеми та сучасний стан довкілля в Україні

У процесі глобалізації та соціальних перетворень захист довкілля став пріоритетним завданням, для вирішення якого Україні необхідно терміново вжити заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток країни не досяг збалансованого (сталого) розвитку через непропорційну експлуатацію природних ресурсів і низький пріоритет, який надається охороні довкілля. Першопричинами екологічних проблем України є:

- Підпорядкування екологічних пріоритетів в економічній доцільності.
- Неможливість врахувати вплив на довкілля в законах і нормативних актах, особливо в рішеннях Кабінету Міністрів України та інших адміністративних органів.
- Переважання в структурі економіки ресурсо- та енергоємних галузей, більшість з яких чинять негативний вплив на навколишнє середовище, що значно поглиблюється відсутністю нормативно-правової бази під час переходу до ринкового середовища.
- Фізичний і моральний знос основних фондів у всіх секторах національної економіки.
- Адміністративна неефективність у сфері охорони довкілля та регулювання використання природних ресурсів, зокрема, неузгодженість дій центральних і місцевих адміністративних органів та органів місцевого самоврядування, а також незадовільний стан національної системи екологічного моніторингу.
- Низький рівень розуміння населенням пріоритетів охорони довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку; неадекватна система екологічної освіти та просвіти.
- Неналежне дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян.
- Неадекватне управління дотриманням екологічного законодавства та нормативних актів, а також нездатність забезпечити невідворотність відповідальності в разі недотримання.
- Неадекватні національні та місцеві бюджети на природоохоронні заходи та залишкове фінансування таких заходів.

1.2 Мета, засади, принципи та інструменти державної екологічної політики

Цілями державної екологічної політики є забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте і безпечне довкілля шляхому

провадження екосистемного підходу в усій сфері соціально-економічного розвитку України, здійснення збалансованого природокористування, збереження та відновлення природних екосистем, забезпечуючи тим самим добрий стан довкілля.

Основними принципами національної екологічної політики є:

- Підтримувати стан кліматичної системи таким чином, щоб запобігти підвищеним ризикам для здоров'я і благополуччя людини та довкілля.
- Прогрес України в досягненні Цілей сталого розвитку(ЦСР), які були схвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році.
- Зосередити увагу на пріоритетах збалансованого (сталого) розвитку та сприяти збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення балансу між компонентами розвитку (економічним, екологічним та соціальним).
- Підготовка та затвердження документів національного планування, галузевих (секторальних), регіональних та місцевих документів розвитку, а також врахування екологічних вимог у процесі ухвалення рішень щодо запланованої діяльності для об'єктів з потенційно значним впливом на довкілля.
- Міжсекторальні партнерства залучення зацікавлених сторін.
- Запобігання надзвичайним ситуаціям природного і техногенного характеру, включно з аналізом і прогнозуванням екологічних ризиків на основі результатів стратегічних екологічних оцінок, оцінок впливу на довкілля та комплексного екологічного моніторингу.
- Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічного балансу на території України та підвищення рівня екологічної безпеки в зонах обмеженого доступу.
- Забезпечення невідворотності відповідальності за порушення природоохоронного законодавства.
- Попередження, запобігання та пріоритетне усунення причин екологічної шкоди, застосування принципу "забруднювач платить".
- Відповідальність адміністративних органів і місцевих органів влади за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації.
- Надання національних стимулів для вітчизняних підприємств, які модернізують своє виробництво з метою зниження викидів парникових газів, енерго- і ресурсоемності та зменшення негативного впливу на довкілля, включно з удосконаленими екологічними податками за забруднення довкілля та системами платежів за використання природних ресурсів.

- Впровадження сучасних засобів і форм комунікації та ефективної інформаційної політики в галузі охорони навколишнього середовища.

Реалізація принципів Національної екологічної політики ґрунтується на таких засадах:

- Відкритість, підзвітність і публічність органів державної влади.
- Участь громадськості у формуванні національної політики.
- Дотримання екологічних прав громадян.
- Заохочення екологічно безпечного бізнесу та екологічно безпечної поведінки громадян.
- Запобігання шкоді довкіллю.
- Міжнародне співробітництво та європейська інтеграція.

Основними інструментами реалізації національної екологічної політики

є:

- Міжсекторальне партнерство та участь зацікавлених сторін – залучення всіх зацікавлених сторін (державних і місцевих органів влади, комерційних організацій, приватного сектору, науковців і широкої громадськості) до розроблення та реалізації політики.
- Інформація та комунікація – сприяння підвищенню обізнаності населення щодо діяльності адміністративних органів у сфері охорони довкілля та ефективності застосування нормативних актів, щодо стану довкілля та рівнів його забруднення, щодо принципів і методів сталого споживання та виробництва, щодо охорони довкілля та дбайливого ставлення до дикої природи.
- Національне регулювання в галузі охорони довкілля – встановлення науково обґрунтованих лімітів на використання природних ресурсів і забруднення довкілля та впровадження комплексних дозволів для контролю забруднення довкілля відповідно до Директиви 2010/75/EU про промислове забруднення (Комплексне запобігання та контроль забруднення).
- Стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля – для запобігання негативному впливу на довкілля та забезпечення відповідності планованої або здійснюваної діяльності законодавчим нормам і вимогам щодо охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та екологічної безпеки.
- Системи екологічного менеджменту, екологічні аудити, екологічна сертифікація та маркування продукції допомагають підвищити екологічну значущість і ефективність підприємств, поліпшити екологічні характеристики продукції, встановити відповідність